

Житомирський національний агроєкологічний університет

**РОЗВИТОК РИНКУ ЗЕРНА УКРАЇНИ ТА ЙОГО ВПЛИВ
НА ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

На основі вивчення сучасного стану та тенденцій розвитку ринку зерна в Україні ідентифіковано особливості його формування й проблеми розвитку. Простежена динаміка виробництва зерна, урожайності, посівних площ під зерновими культурами, а також споживання зерна. Проведено паралелі між функціонуванням ринку зерна та розвитком його інфраструктури. Виділено напрями підвищення ефективності функціонування ринкової інфраструктури ринку зерна, які полягають в оптимальній взаємодії маркетингової, фінансово-кредитної та інформаційно-консультаційної складових інфраструктури. Розглянуто експортні можливості України в зерновій галузі та визначене її місце на світовому ринку зерна. Розраховано індекс відносних торговельних переваг (РТА) зернових культур, при розрахунку якого одночасно були взяті показники експорту й імпорту зерна. Ідентифіковані фактори, що обмежують

конкурентоспроможність виробництва зерна в Україні. Запропоновані напрями підвищення конкурентоспроможності виробництва зерна.

Ключові слова: ринок зерна, виробництво зерна, інфраструктура, конкурентні переваги, індекс відносних торговельних переваг, експорт зерна, конкурентоспроможність.

Постановка проблеми

Зерновий сектор України є стратегічною галуззю економіки держави, що визначає обсяги пропозиції зерна, вартість основних видів продовольства для населення країни, формує значну частку доходів сільськогосподарських виробників, визначає стан і тенденції розвитку сільських територій, формує валютні доходи держави за рахунок експорту. Зернова галузь є базою та джерелом сталого розвитку більшості галузей агропромислового комплексу й основою аграрного експорту. Функціонування ринку зерна здійснює мультиплікативний вплив на рівень розвитку економіки та соціальної сфери і, здебільшого, визначає продовольчу безпеку держави.

Головним показником стану економіки країни і перспектив її розвитку є конкурентоспроможність. Уряд Стратегією розвитку сільського господарства до 2020 р. оголосив про потребу розвитку національних конкурентних переваг [5]. Це одна з найбільш важливих цілей економічної політики, оскільки сприяння економічному розвитку країни, створенню нових робочих місць, розширенню можливостей економіки конкурувати на світових ринках пов'язують із необхідністю створення орієнтованого на ринок, конкурентоспроможного аграрного сектора і, передусім, зернового сектора.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Вагомий внесок у розробку теоретико-методологічних засад формування та розвитку ринку зерна зробили відомі вітчизняні вчені-економісти С. С. Бакай, В. І. Бойко, В. І. Власов, Т. Г. Гайдук, П. І. Гайдуцький, М. В. Гладій, С. М. Кваша, М. Г. Лобас, Б. Й. Пасхавер, П. Т. Саблук, Л. М. Худолій, О. М. Шпичак, В. В. Юрчишин та ін. науковці.

Основоположниками теорії конкурентоспроможності, світовими класиками вважаються А. Сміт і Д. Рікардо, Р. Солоу, К. Шапіро, Д. Фарелл, А. Маршалл та М. Портер, який зробили величезний внесок у розробку теорії конкурентних переваг.

Теоретичним надбанням підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції, в тому числі і зернової, є наукові праці вітчизняних вчених економістів В. Бойка, О. Єрмакова, М. Калінчика, М. Маліка, В. Месель-Веселяка, П. Саблука, Л. Худолій, О. Царенка, О. Шпичака, В. Юрчишина та ін. Водночас, зростання попиту на світових ринках, революційний розвиток біотехнологій та інформаційних технологій надають Україні прекрасні можливості для посилення конкурентоспроможності

у сільському господарстві. У результаті, зернове господарство може стати локомотивом економіки і сприятиме стрімкому розвитку країни. Ідентифікація факторів, що обмежують конкурентоспроможність зернового господарства та визначення заходів для її покращення, зумовили необхідність проведення наукового дослідження.

Мета, завдання та методика дослідження

Метою дослідження є розробка та обґрунтування теоретико-методологічних положень і науково-практичних рекомендацій щодо забезпечення конкурентоспроможності зернового господарства. Об'єктом дослідження є процес підвищення конкурентоспроможності зерновиробництва в умовах кон'юнктурних коливань.

Проведене дослідження базується на діалектичному методі пізнання з використанням системного підходу до вивчення фундаментальних положень теорії конкурентних переваг. За допомогою абстрактно-логічного методу, зокрема прийомів індукції, дедукції, аналогії, співставлення з'ясовано фактори, що обмежують конкурентоспроможність зернового господарства в Україні на макро-, мезо- та макрорівнях, сформульовано висновки. Дослідження сучасного рівня виробництва зерна проводилося за допомогою статистико-економічних методів, зокрема прийомів порівняння, графічного та ін.

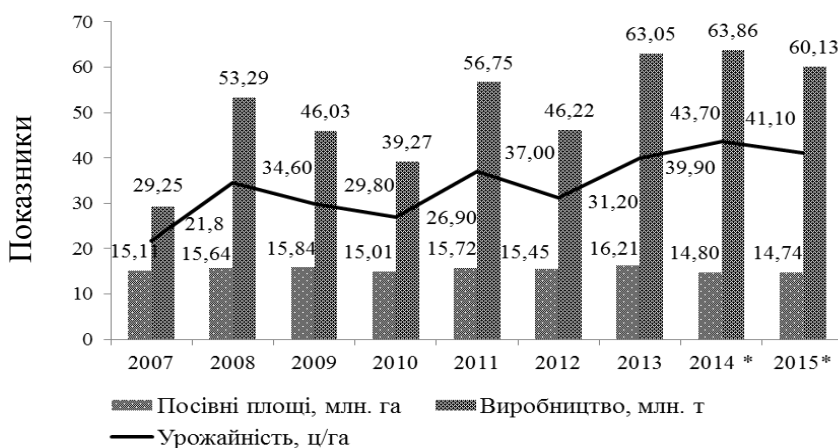
Результати досліджень

Безперечним є той факт, що аграрний сектор України завжди був однією з пріоритетних сфер внутрішньо- і зовнішньоекономічного розвитку країни. Сьогодні сільськогосподарське виробництво складає понад 12 % українського ВВП. Якщо врахувати суміжні зі сільським господарством галузі, наприклад сільськогосподарське машинобудування, виробництво хімікатів, добрив, селекцію і насінництво, тоді спільна частка АПК у ВВП України зростає до 20 %. Наразі військового протистояння й економічної кризи сільське господарство серед інших галузей демонструє позитивну тенденцію. Протягом останнього року агропромисловий комплекс став єдиною галуззю української економіки, яка збільшила обсяги продовольчого виробництва та експорту. Так, сальдо платіжного балансу було позитивне й становило 7,5 млрд дол. Найвагомими чинниками позитивного сальдо сільськогосподарської продукції були обсяги експорту зернових культур – 38 %, олії – 23,2 % і насіння олійних культур – 7,8 % [8].

Основою сільськогосподарського виробництва є зернове господарство. У 2015 р. під зерновими культурами було зайнято 14,74 млн га, що становить 55 % від загальної посівної площі сільськогосподарських культур (26,90 млн га) [1]. Частка озимих культур становила 52,0 %, а ярих – 47,0 %. У 2015 р. вирощуванням зернових культур займалися 38 тис. аграрних підприємств із

загальною посівною площею 10,72 млн. га. При цьому, продуктивність великотоварних підприємств значно перевищувала середній показник за даною категорією виробників. Рентабельність вирощування зернових збільшилася з 26 % у 2014 р. до 43 % у 2015 р. Проте собівартість даної продукції збільшилася незначно – з 1535 грн/т до 1833 грн/т. На собівартість вирощеного зерна суттєво вплинув девальваційний чинник, який прямо або опосередковано зумовив підвищення цін на матеріально-технічні ресурси. За 2014–2015 рр. індекс витрат сільгоспвиробників зріс у середньому на 35 %. Зокрема, таке підвищення цін відбулося через подорожчання нафтопродуктів на 44 % та мінеральних добрив – на 50 %.

Динаміку виробництва зернових культур в Україні наведено на рис. 1.

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополь та частини зони проведення антитерористичної операції.

Рис. 1. Виробництво зернових культур в Україні

Джерело: побудовано за даними [1].

У 2013–2014 рр. в Україні найбільше було вирощено зернових за аналізований період, відповідно, 63,05 млн т та 63,86 млн т. У свою чергу індекс обсягу виробництва становив 108 % (без урахування тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополь), у тому числі у сільськогосподарських підприємствах – 113 %, господарствах населення – 102 %. Збільшення обсягів виробництва продукції відбулося у 22 регіонах, серед яких найбільший приріст забезпечено у Сумській (на 21,8 %), Хмельницькій (на 16,8 %), Вінницькій (на 15,3 %), Херсонській (на 14,9 %), Харківській (на 13,6 %) та Київській (на 13,2 %) областях. Найвища урожайність зернових – у Хмельницькій області –

63,8 ц/га, Вінницькій – 60,6 ц/га, Київській – 59,5 ц/га, Сумській – 58,4 ц/га та Черкаській областях – 57,7 ц/га [8].

Основними виробниками зерна були сільськогосподарські підприємства (79,2 %). Основні канали збуту – продаж зерна комерційним структурам – 69,0 %, продаж населенню і видача у рахунок оплати праці – 11,0 %, видача пайовикам у рахунок майнових паїв і плати за землю – 9,8 %, продаж зерна на роздрібних ринках – 7,0 %. Найменше реалізовувалося зерна через біржу – 0,2 %, що свідчить про нерозвиненість біржових каналів реалізації зерна та неефективне функціонування інфраструктури ринку зерна в цілому [3]. Основним напрямом підвищення ефективності функціонування ринкової інфраструктури вбачається оптимізація кількості елементів інфраструктури, насамперед, оптово-продовольчих ринків, центрів інформаційно-консультаційного обслуговування і цінового моніторингу, консалтингових та дорадчих служб, фінансово-кредитних і страхових установ, а також створення умов тісної співпраці з ними виробників зерна [4].

Нині ринок зерна України – це середовище, де взаємодіють і органічно переплітаються різні суб'єкти господарювання. Це – і господарства населення, фермери, сільськогосподарські підприємства, агрохолдинги, урядові структури, а також міжнародні компанії з досвідом роботи на українському ринку близько 10 років, які спеціалізуються на торгівлі сільськогосподарською продукцією.

На долю крупних аграрних компаній на ринку зерна у 2015 р. припала п'ята частина виробництва всієї зернової продукції країни (21 %). Під контролем агрохолдингів за аналізований період знаходилося у середньому 6 млн га, або майже 28 % всіх сільськогосподарських угідь, що перебувають у використанні сільськогосподарських підприємств [6]. Земельний банк агрохолдингів наведено на рис. 2.

Земельні ресурси не можна вважати власним активом агрохолдингів, оскільки всі поля перебувають у довгостроковій оренді, так як в Україні немає ринку землі сільськогосподарського призначення. З часом агрохолдинги будуть збільшувати земельний банк за рахунок збільшення площі орендованої землі. Упровадження нових технологій оброблення ґрунту та використання системи точного землеробства надасть можливість аграрним компаніям і в подальшому отримувати найвищу урожайність зернових у країні.

Згідно з рейтингом Forbes, до *найефективніших аграрних компаній України у 2015 р. увійшли*: «Агроспецсервіс», «Чиста криниця», «Вінницька аграрно-промислова група», Trigon Agri, UkrLandFarming, «Агрейн», «Росток-Холдинг», AgroGeneration & Harmelia, «Укрпромінвест-Агро», «Агропросперіс», «Миронівський хлібопродукт», «Нібулон», KSG Agro, «АПК-Інвест», «Українські аграрні інвестиції», «Агро Інвест Україна», «Астарта» та ін. Деякі учасники рейтингу обробляють усі орендовані поля, інші – лише частину. До рейтингу не входять компанії, землі яких опинилися в зоні АТО, а також

агрохолдинг «Мрія», який у 2014 р. допустив технічний дефолт [10]. Загалом в Україні нараховується близько 250 агрохолдингів, які працюють як в рослинництві, так і тваринництві.

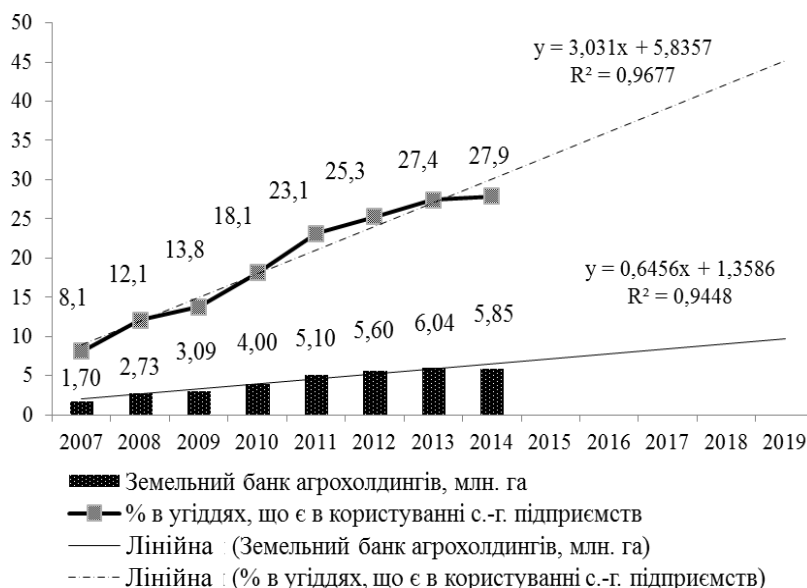

Рис. 2. Земельний банк агрохолдингів України та його п'ятирічний прогноз

Джерело: побудовано за даними [6].

Виробничий потенціал означає і експортний потенціал. На 10 найбільших експортерів зерна з України припадає 60 % загального обсягу експорту. Хоча доходи швидко зростають з 2000 р., не дивлячись на девальвацію гривні, збільшуючи внутрішній попит на продукти харчування, Україна здатна виробляти більші обсяги зерна, ніж може спожити її населення, яке скорочується [7]. У 2014 р. Україна експортувала 33 млн т зерна і увійшла у трійку найбільших світових експортерів зерна – попереду тільки США (72,3 млн т) та ЄС (38,5 млн т). За останнє десятиліття експорт зерна з України виріс на 77 %. Україні вдалося обійти такі «житниці світу», як Канаду (28 млн т на рік), Аргентину (21,9 млн т) та Бразилію (20,1 млн т). Структура експорту зернових наведена на рис. 3.

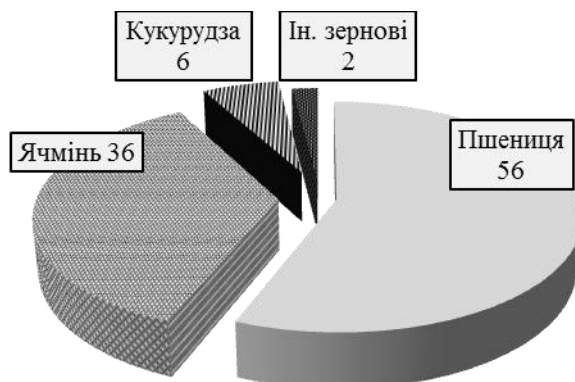

Рис. 3. Структура експорту зернових культур України у 2014 р., %

Джерело: побудовано за даними [1].

За інформацією Української аграрної конфедерації, найбільше зерна за кордон у 2014 р. поставила компанія «Нібулон» – понад 4,5 млн т, що становить 14 % від загального експорту зернових з України. Географія експорту холдингу охоплює 64 країни. На відміну від багатьох інших зернотрейдерів, компанія працює з покупцями безпосередньо. Серед найбільших експортерів і транснаціональні компанії ADM, і «Луї Дрейфус Україна», які відвантажили 4,1 млн т і 3,5 млн т, відповідно, Glencore – 2,6 млн т і «Бунге Україна» – 2,5 млн т. Державна продовольчо-зернова корпорація України експортувала майже 3 млн т зерна. Крім того, одним із провідних експортерів зерна з чорноморського регіону є диверсифікована агропромислова компанія «Кернел», яка виступає сполучною ланкою між невеликими українськими виробниками сільськогосподарської продукції та міжнародними ринками. Частка «Кернела» в експорті зернових з України становить близько 10 %.

Здатності України до експорту додатково сприяють географічні переваги. Чорноморські порти країни, які не замерзають протягом усього року, забезпечують прямий доступ до світових ринків. І хоча Україні доводиться працювати в умовах загострення політичної і погіршення економічної ситуації, і навіть з урахуванням того, що Україна втратила контроль над портами АР Крим (які за рік сумарно відвантажують на експорт близько 5 млн т зерна), а також проблем із проходом суден з Азовського моря через Керченську протоку, бізнесові структури можуть відвантажувати через порти Чорного моря близько 6 млн т зерна [8]. Більше того, Україна близько розташована до важливих імпортерських ринків на Близькому Сході, Північній Африці, ЄС та Азії, серед яких найбільш перспективними є Японія, Південна Корея, В'єтнам, Пакистан, Бангладеш, Ірак та Китай. Водночас зменшується експорт зерна до країн СНД.

Україна останні десятиліття є впевненим експортером зерна, нарощуючи його експортний потенціал. У свою чергу це ідентифікувало особливо слабкі місця ринку зерна, по-перше, недорозвиненість портової інфраструктури, по-друге, проблеми логістики вантажів, по-третє, монопольне становище залізничного транспорту і, нарешті, неефективна діяльність аграрних бірж [3]. Крім того, вихід на світовий ринок українського зерна стримується конкуренцією високопрофесійних експортерів зерна, які представлені потужними американськими, австралійськими і канадськими компаніями, що вже не раз провокували фітосанітарні конфлікти з українським зерном у Бразилії, Канаді та Франції. Український експорт зерна ускладнюють і довготривала процедура митного оформлення, сертифікація якості товару, ветеринарний та карантинний контроль експортних партій.

Важливою проблемою для аграріїв є використання показників для визначення якості пшениці, що експортується. Згідно з національним стандартом, що діяв до 01 червня 2004 р., класність зерна визначалася за вмістом клейковини, а у світовій практиці використовується показник наявності білка (без урахування клейковини). Тому часто українська продовольча пшениця йшла на експорт як фуражна. У контексті членства України в СОТ, із 2004 р. запроваджено новий національний стандарт на пшеницю, де основним якісним показником при визначенні класу, відповідно до міжнародних норм, є масова частка білка. Проте і наразі залишається проблематичним можливість повсюдного запровадження визначення класу пшениці за вмістом білка внаслідок недостатньо розвиненої матеріально-технічної бази відповідних лабораторій. Це і є однією з численних перешкод на шляху реалізації товаровиробниками свого зерна. Фактично аграрії не мають альтернативних каналів збуту зерна, окрім зернотрейдерів. Звісно, на зерновому ринку діють і заготівельні організації, і переробні підприємства, і товарна біржа. Однак вони спроможні закупити невеликі обсяги зерна, а біржова діяльність взагалі малоефективна. І зернотрейдери для аграріїв залишаються, з одного боку – партнером, який за готівку купить зерно будь-яких кондицій, а з іншого боку – монополістом, що диктує «правила гри» і впливає на ринкову ціну зерна (відсутність у фермерів та інших сільськогосподарських виробників товарного зерна сучасних, добре обладнаних місткостей для зберігання зерна до нового врожаю, зумовлює їх повну залежність від власників елеваторів та зернотрейдерів і змушує реалізувати зерно за неприйнятними для них цінами, а також закриває доступ до світового ринку зерна) [4].

І останньою, але не менш важливою проблемою, є дефіцит сертифікованих зерносховищ практично у всіх областях України. Особливо це стосується західного і центрального регіонів. Так, ємність сертифікованих потужностей (складів) зі зберігання зернових культур в Україні становить 30 млн т. Повний обсяг зерносховищ у країні становить 56 млн т. Сертифікуються лише ті

сховища, які надають послуги зі зберігання продукції. Нині в Україні налічується близько 745 сертифікованих хлібоприймальних і хлібозаготівельних підприємств, загальна ємність зберігання яких становить 32 млн т, що займаються зберіганням зерна, і 23 тис. несертифікованих сховищ, де підприємства зберігають зерно [2]. Найбільша кількість сертифікованих зерносховищ розташована у Полтавській, Вінницькій і Харківській областях, проте вони все одно не задовольняють весь попит. Наявні ємності для зберігання у 90 % випадків представлені підлоговими складами, і тільки великі підприємства (близько 23 %) мають можливість комбінувати використання силосних й підлогових ємностей. Цей показник свідчить про досить низький ступінь механізації зерносховищ. Можна також відмітити низьку забезпеченість сховищ лабораторною базою (21 %), сушильною технікою (42 %) і ділянками для відвантаження зерна на залізничний транспорт (лише 15 % підприємств мають таку можливість) [2].

Незважаючи на певні труднощі у формуванні ринку зерна, його виробництво залишається конкурентоспроможним. Так, відносно велика частина підприємств має конкурентоспроможне виробництво пшениці (44 %), ячменю (25 %) та кукурудзи (13 %). До основних факторів, які визначають рівень конкурентоспроможності зернового виробництва, належать: урожайність, собівартість одного центнера, якість, ціна реалізації, рівень конкуренції тощо [3].

Для визначення рівня конкурентоспроможності продукції на практиці застосовують різні методи. Ми зупинимося на використанні методики розрахунків показників конкурентоспроможності, а саме: індексу відносної експортної конкурентоспроможності (Relative Export Advantage Index – RXA), індексу відносної залежності від імпорту (Relative Import Penetration Index – RMP) та індексу відносних торговельних переваг (Relative Trade Advantage Index – RTA), які базуються на інформації про обсяги зовнішньої торгівлі, призначені для міжнародних порівнянь, а також для визначення конкурентоспроможності окремого товару або товарної групи.

Індекс RXA визначають як співвідношення частки країни у світовому експорті певного товару до її частки у світовому експорті всіх інших товарів. Якщо значення індексу більше 1, то країна має порівняльні конкурентні переваги щодо експорту даного товару, а якщо менше 1, то це вказує на конкурентні недоліки. Індекс RMP є подібним і, у свою чергу, протилежним до індексу RXA, оскільки в даному випадку до уваги береться імпорт продукції. Якщо значення індексу RMP є більшим від 1, то залежність від імпорту висока (тобто мають місце конкурентні невігоди), якщо ж меншим від 1, то залежність від імпорту низька (тобто спостерігаються порівняльні конкурентні переваги).

При розрахунку індексу відносних торговельних переваг (RTA) до уваги одночасно беруть показники експорту й імпорту певного товару. Додатне значення цього показника вказує на відносні конкурентні переваги даного товару у зовнішній торгівлі, а від’ємне – на відносні конкурентні невігоди. При

одночасному розгляді експорту й імпорту індекс RTA є набагато досконалішим та інформативнішим вимірником конкурентоспроможності.

Дослідження свідчать, що найбільш конкурентоспроможною зерновою культурою, яка вирощувалася в Україні протягом 2007–2015, був ячмінь. Його частка у структурі експорту зерновими найбільша. Так, індекс RTA ячменю коливався з 9,51 у 2007 р. до 20,61 у 2014 р., але протягом усього досліджуваного періоду був додатним (рис. 4). Зумовлено це високою експортною конкурентоспроможністю українського ячменю та практично відсутністю імпорту даної культури у країну. Головними імпортерами українського ячменю є Саудівська Аравія.

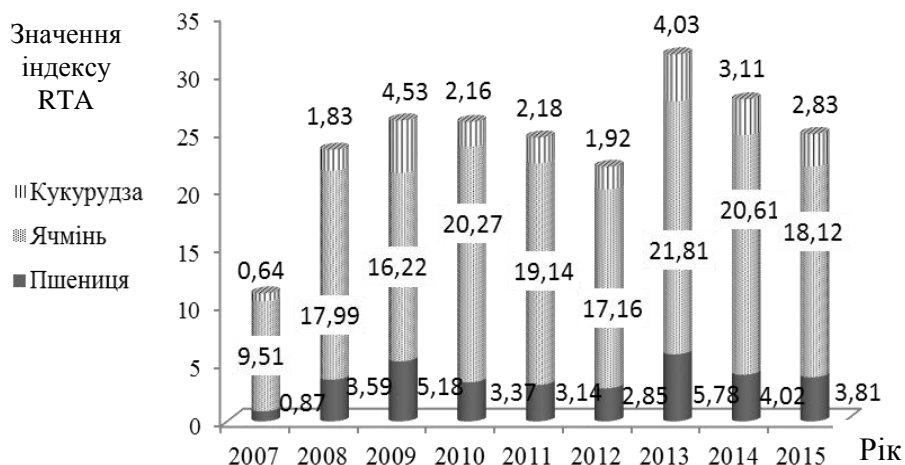

Рис. 4. Індекс відносних торговельних переваг (RTA) зернових культур, у середньому за 2007–2015 рр.

Джерело: побудовано за даними [1].

Конкурентоспроможною була і вітчизняна кукурудза, яка складає понад 60 % українського експорту зернових. Однак, значення індексу RTA для неї є невисоким. За аналізований період індекс коливався від 0,64 у 2007 р. до 2,83 у 2015 р. Найвищим індекс RTA кукурудзи був у 2009 р. і становив 4,53. Кукурудза – найпоширеніша зернова культура у світі (понад 38 % від загального виробництва зернових). Її популярність в останні роки зростає. Україна посідає 8-ме місце у світі за обсягом виробництва кукурудзи із часткою на рівні 2,3 % від світового виробництва. Головними імпортерами української кукурудзи є Іспанія, Єгипет, Іран, Японія та Корея.

Індекс RTA пшениці протягом досліджуваного періоду також був позитивним, за винятком неврожайних 2000 і 2003 рр., в які була завезена значна

кількість пшениці в Україну. У свою чергу, індекс RMP значно перевищував індекс RХА пшениці. Постійні зміни індексів відносних конкурентних переваг зумовлені коливанням обсягів експорту пшениці й імпорту її в Україну. Україна займає 10 місце у світі за обсягами виробництва пшениці. При цьому, посівних площ в Україні більше, ніж у Франції та Німеччині (4-те і 9-те місця відповідно), але урожайність із гектара в 2,5 раза нижча. Таким чином, Україна має значний потенціал для нарощування обсягів виробництва пшениці та збільшення її конкурентоспроможності за умови збільшення врожайності з гектара.

Той факт, що зернове господарство має конкурентоспроможне виробництво, дає можливість Україні посилювати і загальну міжнародну конкурентоспроможність виробництва зерна. Для більш ефективної роботи аграріїв необхідно удосконалювати та розвивати, у першу чергу, маркетингові й переробні системи, за яких можливість України виробляти конкурентоспроможне зерно переросте у конкурентоспроможність на світових ринках із вищим рівнем доданої вартості. Це призведе до збільшення доходів виробників і надходжень іноземної валюти та збільшить внесок аграрного сектора у загальний економічний розвиток України [3].

Водночас, існує ряд факторів, що обмежують конкурентоспроможність зернового господарства в Україні (рис. 5). Вони можуть бути класифіковані в різні способи. Одні фактори перекривають та можуть посилювати один одного, одні є дуже важливі для певного виду продукції чи процесу, але можуть бути нерелевантними для інших. Список, наведений нижче, починається із загальних факторів та продовжується більш специфічними для ринку зерна. Дані фактори залежать від людей, вони можуть бути змінені, якщо їх зрозуміти і проводити відповідну політику. Упродовж років урядовці, які проводили сільськогосподарську політику, не змогли зробити багатьох важливих кроків, створюючи таким чином бар'єри для конкурентоспроможності. Передусім, це низька робота у напрямку покращення неефективного маркетингу та ланцюгів постачання. Українські виробники зерна отримують набагато меншу частку експортної вартості за зерно, ніж фермери, наприклад, Німеччини. Важливими компонентами різниці є фізичні втрати, пов'язані з поганими технологіями збору й зберігання врожаю на фермах, неефективна і дорога інфраструктура між франко-фермовими й експортними позиціями і підвищена маржа, пов'язана з невизначеністю. Політика сприяла консервації цих проблем. Шляхом оподаткування виробництва зерна дана політика обмежила можливість ферм інвестувати у технології, які можуть збільшити виробництво та зменшити витрати. Шляхом обмеження конкуренції у ключових галузях торговельної інфраструктури (наприклад системи залізничних доріг) і підтримки дуже неефективних державних підприємств, таких, як «Хліб України», ця політика уповільнила покращення торгової інфраструктури й скорочення торговельної маржі. Урядові втручання в зернові ринки з експортними квотами повторно покарали зернових трейдерів за інвестиції у покращення торговельних систем, особливо на головних внутрішніх елеваторах та ключових Чорноморських портах. Наслідком було зменшення інвестицій та скорочення притоку іноземної експертизи [7].

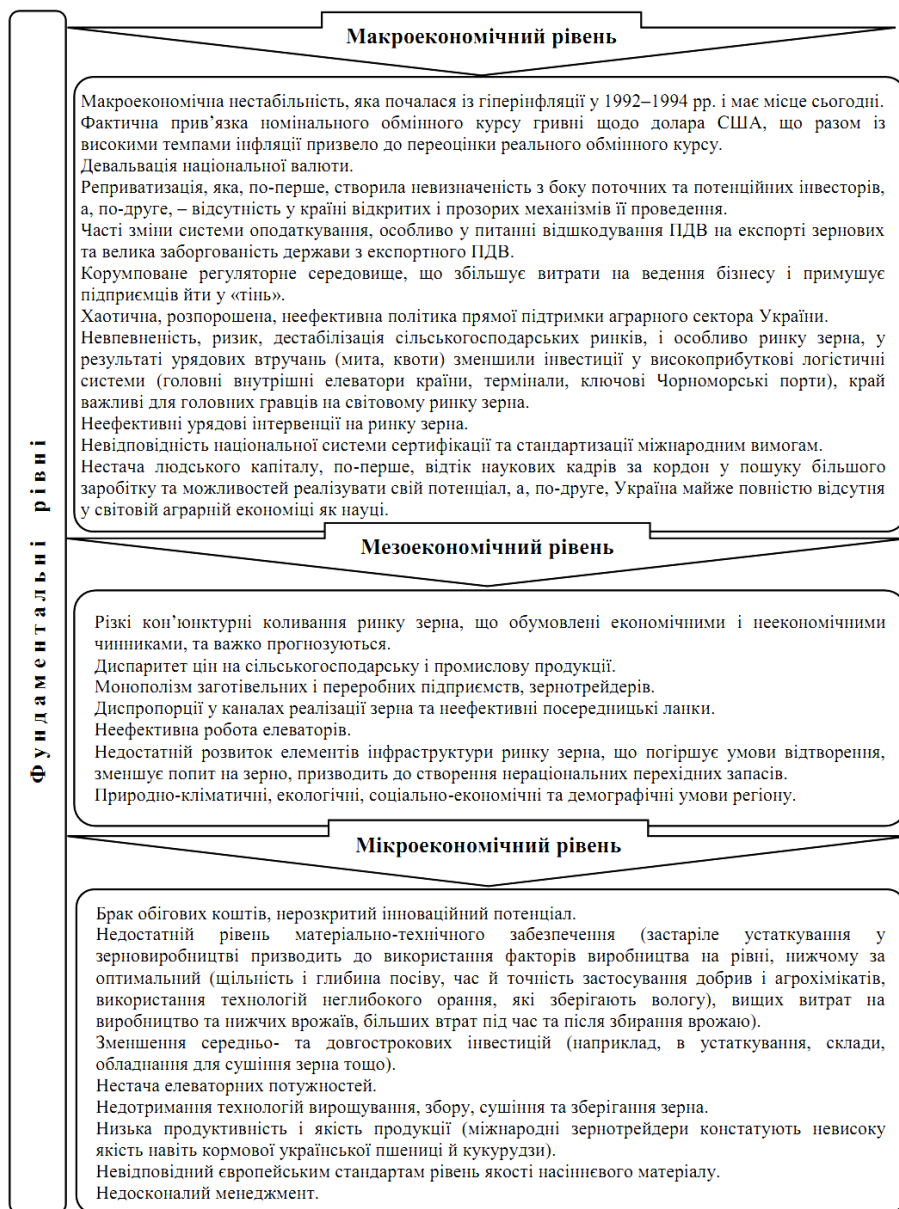

Рис. 5. Фактори, що обмежують конкурентоспроможність виробництва зерна в Україні

Джерело: адаптовано і доповнено [7].

Так, Україна є восьмим найбільшим виробником ячменю у світі з часткою 4 % від загального виробництва. Виробництво ячменю в Україні співставне за

обсягами з такими країнами, як Австралія і Канада. Хоч посівних площ ячменю в Україні вдвічі більше, ніж у Франції та Німеччині (3-ге і 4-ге місця, відповідно), але врожайність у цих країнах втричі вища, ніж в Україні. Така ситуація і з кукурудзою. У списку найбільших виробників кукурудзи Україна знаходиться поряд із Мексикою та Індією; за врожайністю з гектара – на рівні з Бразилією. За цим показником ми значно відстаємо від США, Франції і Канади, але випереджаємо Індію та Мексику. При цьому, посівних площ в Україні більше, ніж у Франції та Німеччині (4-ге і 9-те місця, відповідно), але урожайність із гектара у 2,5 раза нижча. Таким чином, Україна має значний потенціал для нарощування обсягів виробництва зерна та збільшення його конкурентоспроможності за умови збільшення врожайності з гектара.

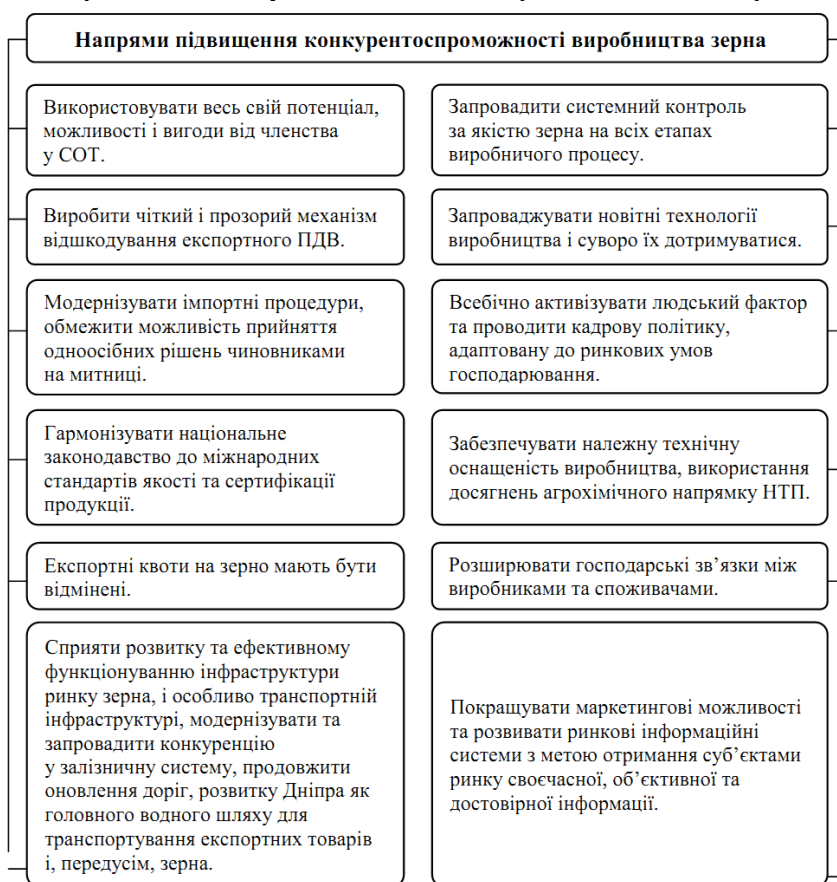

Рис. 6. Заходи для покращення конкурентоспроможності виробництва зерна в Україні

Джерело: адаптовано і доповнено [7].

Усі перешкоди конкурентоспроможності, які наведені вище, створені людиною, і усі можуть бути знижені або знищені за умови політичного лідерства і бажання встановити нові пріоритети та відмовитися від старих методів нерационального використання ресурсів і безгосподарності. Список заходів, наведений на рис. 6, є віддзеркаленням бар'єрів для підвищення конкурентоспроможності виробництва зерна, які обговорювалися у роботі.

Важливим чинником забезпечення високого рівня конкурентоспроможності зернового виробництва є підвищення його інтенсивності до оптимального рівня, який визначається співвідношенням цін на зерно і засоби виробництва промислового походження. Подальша інтенсифікація зернового виробництва на інноваційній основі повинна здійснюватися шляхом оснащення господарств технікою, освоєння ресурсощадних технологій, удосконалення землекористування, дотримання сівозмін, обробітку ґрунту, внесення мінеральних добрив і проведення хімічної меліорації земель, захисту рослин, розвитку селекції і насінництва, підвищення якості зерна, науково-методичне забезпечення, розвиток ринку зерна.

Крім того, вітчизняний і світовий досвід свідчить, що важливим чинником формування високого рівня конкурентоспроможності зернового виробництва є його державна підтримка. Тому, формування конкурентоспроможного виробництва зерна потребує обов'язкового посилення державної підтримки галузі, пріоритетними завданнями якої є підтримка обсягу внутрішнього попиту на достатньому рівні, контроль за якістю продукції, нарощування експортного потенціалу галузі, захист законних інтересів суб'єктів ринку, забезпечення продовольчої безпеки країни. Механізм такого регулювання включає в себе комплементарне функціонування заставної закупівлі зерна й інтервенційного фонду, прийняття державних стандартів якості зернової продукції та здійснення контролю за їх дотриманням, підтримку експортерів зерна тарифними і нетарифними методами, сприяння виробникам у сертифікації продукції за національними і міжнародними стандартами. Критеріями ефективності державного регулювання ринку зерна є збалансованість обсягів попиту і пропозиції при збереженні економічних інтересів усіх учасників ринку і досягненні продовольчої безпеки країни.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Узагальнюючи викладене, відмітимо що конкурентоспроможність є головним показником стану економіки країни і перспектив її розвитку. Під конкурентоспроможністю виробництва зерна слід розуміти здатність аграріїв до виробництва і реалізації зерна в умовах сформованого рівня конкуренції з такими фінансово-економічними результатами, які забезпечать просте або розширене відтворення виробництва. Розвинене зернове виробництво забезпечить значні надходження від експорту і окремим сільськогосподарським

товаровиробникам й державі в цілому. У свою чергу, підвищення конкурентоспроможності зерна на вітчизняному і світовому ринках сприятиме покращанню ситуації в аграрному секторі економіки країни.

Література

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
 2. Держсільгоспінспекція. В Україні налічується 745 сертифікованих зерносховищ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ppa.gov.ua/press_center/economic_news/40513/.
 3. Захаріна О. В. Виробництво та конкурентоспроможність зерна в умовах глобалізації / О. В. Захаріна // Інноваційна економіка. – 2014. – № 3 (52). – С. 149–156.
 4. Захаріна О. В. Управління якістю зерна у механізмі забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств / О. В. Захаріна // Вісник ЖНАЕУ. – 2014. – № 1-2 (43), т. 2 (економічні науки). – С. 153–163.
 5. Зерно.org.ua [Електрон. ресурс]. – 2014. – 11.09. – Режим доступу: <http://www.zerno.org.ua/>.
 6. Найбільші агрохолдинги України 2014 (демоверсія) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agrisurvey.com.ua>.
 7. Політика України у сфері сільського господарства, біоенергетики та харчової промисловості – дослідження, висновки та рекомендації / За ред. Штрубенхоффа Х., Мовчан В., Бураковського І. – К.: Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. – 2009. – 383 с.
 8. Потіха А. Урожай-2015: здобутки і перспективи [Електронний ресурс] / А. Потіха // Резонанс. – 2015. – № 47. – С. 5–12. – Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua/images/rezonans/2015/rez47.pdf>.
 9. Програма “Зерно України – 2015”. – К.: ДІА, 2011. – 48 с.
 10. Forbes Україна [Електрон. ресурс]. – 2014. – 28.07. – Режим доступу: <http://forbes.ua/news/1375800>.
 11. Porter M. The Competitive Advantage of Nations / M. Porter. – London. The Macmillan Press Limited, 1990. – 855 p.
 12. Tiffin, A. (2006). Ukraine: The Cost of Weak Institutional Monetary Fund (IMF) Working Paper WP/06/167. Washington D.C.
 13. Sarkar A. N. Promoting Eco-innovations to Leverage Sustainable Development of Eco-industry and Green Growth / A. N. Sarkar // European Journal of Sustainable Development, Rome, 2013. – V. 2, n. 1. – P. 171–224.
 14. World Bank (2007). Ukraine Food Safety and Sanitary and Phytosanitary Measures in the context WTO Accession and EU Partnership. Unpublished Paper. Washington D.C.
-